

POSTANOWIENIE

Dnia 10 czerwca 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Maria Szczepaniec (przewodniczący)

SSN Paweł Czubik (sprawozdawca)

Agata Pawlak (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z wniosku A. F.

o stwierdzenie nabycia spadku po E. W. i A. W.,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w dniu 10 czerwca 2021 r.,

skargi nadzwyczajnej wniesionej przez Prokuratora Generalnego od postanowienia Sądu Rejonowego w W. z dnia 27 sierpnia 2002 r., sygn. akt I Ns (...),

1. uchyla zaskarżone postanowienie w całości i umarza postępowanie w sprawie;

2. znosi wzajemnie koszty postępowania skargowego przed Sądem Najwyższym.

UZASADNIENIE

Prokurator Generalny wniósł skargę nadzwyczajną z dnia 6 kwietnia 2020 r. od prawomocnego postanowienia Sądu Rejonowego I Wydział Cywilny w W. z 27 sierpnia 2002 r., I Ns (...), w sprawie z wniosku R. F. o stwierdzenie nabycia spadku po E. W. i A. W.. Zaskarżonym postanowieniem Sąd stwierdził, iż spadek po E. W. zmarłym dnia 26 lutego 1938 r. w W. ostatnio stale zamieszkałym w W., na podstawie ustawy nabył syn A. W. w całości, oraz że spadek po A. W. zmarłym dnia 14 września 1940 r. w T. na podstawie testamentu z dnia 25 czerwca 1940 r. nabyła żona R. F. z domu K. w całości.

Na podstawie art. 89 § 1 i § 2 i § 3 w zw. z art. 115 § 1 i § 1a ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym t.j. Dz.U. 2019, poz. 825 z późn. zm. (dalej: u.s.n.) z uwagi na konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej Prokurator Generalny zaskarżył prawomocne postanowienie Sądu Rejonowego w W., I Ns (...), z dnia 27 sierpnia 2002 r. w sprawie z wniosku R. F. o stwierdzenie nabycia spadku po E. W. i A. W. w całości.

Na podstawie art. 89 § 1 pkt 1 i 2 u.s.n., zaskarżonemu postanowieniu zarzucił:

1. naruszenie zasady zaufania obywateli do państwa oraz bezpieczeństwa prawnego, wywodzonych z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, Nr 78, poz. 486 z późn. zm., prawa do dziedziczenia, chronionego w ramach art. 64 ust. 1 i 2 Konstytucji, prawa do sądu, wyrażonego w ramach art. 45 ust. 1 Konstytucji, poprzez wydanie kolejnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku przez Sąd Rejonowy w W. I Wydział Cywilny, w dniu 27 sierpnia 2002 r., I Ns (...), w sprawie z wniosku R. F. o stwierdzenie nabycia spadku po E. W. i A. W., mimo istnienia uprzednich prawomocnych rozstrzygnięć w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku po E. W. i A. W., wydanych z udziałem wnioskodawczyni R. F., w postaci postanowienia Sądu Grodzkiego w W. VII Wydział Cywilny z dnia 16 grudnia 1949 r., VII Sp (...), stwierdzającego nabycie spadku po E. W. w całości przez A. W. oraz postanowienia Sądu Grodzkiego w W. VII Wydział Cywilny z dnia 29 kwietnia 1950 r., VII Sp (...), stwierdzającego nabycie spadku po A. W. w całości przez R. F., co nie pozwala na uznanie, iż zainteresowani uzyskali wiążące stanowisko sądu, a także powoduje to, że został w ten sposób stworzony stan niepewności prawnej, w którego ramach uczestnicy postępowań nie mogą legitymować się jednoznacznym i nie budzącym wątpliwości potwierdzeniem nabycia uprawnień spadkowych, co oznacza pozbawienie ich możliwości skutecznej realizacji uprawnień majątkowych nabytych na podstawie dziedziczenia;

2. rażące naruszenie prawa procesowego przez niewłaściwy brak zastosowania przez Sąd *a quo* w sprawie norm prawa procesowego, wyrażonych w przepisach: art. 379 pkt 3 k.p.c. w zw. z art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. w zw. z art. 366

k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., poprzez wydanie przez Sąd orzeczenia merytorycznego – zaskarżonego postanowienia z dnia 27 sierpnia 2002 r., I Ns (...), w sprawie z wniosku R. F. o stwierdzenie nabycia spadku po E. W. i A. W., mimo istnienia uprzednich prawomocnych rozstrzygnięć w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku po E. W. i A. W., wydanych z udziałem wnioskodawczynie R. F., w postaci postanowienia Sądu Grodzkiego w W. VII Wydział Cywilny z dnia 16 grudnia 1949 r., VII Sp (...), stwierdzającego nabycie spadku po E. W. w całości przez A. W. oraz postanowienia Sądu Grodzkiego w W. VII Wydział Cywilny z dnia 29 kwietnia 1950 r., VII Sp (...), stwierdzającego nabycie spadku po A. W. w całości przez R. F., a zatem wbrew istniejącej w chwili złożenia wniosku przyczyny obligatoryjnego odrzucenia wniosku w rozumieniu art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., co doprowadziło do nieważności postępowania w rozumieniu art. 379 pkt 3 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., jako skutku naruszenia przez Sąd *a quo* zasady *res iudicata* w rozumieniu art. 366 k.p.c.

Na podstawie art. 91 § 1 u.s.n., Prokurator Generalny wniósł o uchylenie w całości zaskarżonego postanowienia Sądu Rejonowego w W. I Wydział Cywilny z dnia 27 sierpnia 2002 r., I Ns (...), w sprawie z wniosku R. F. o stwierdzenie nabycia spadku po E. W. i A. W. i odrzucenie wniosku z dnia 20 lutego 2001 r. o stwierdzenie nabycia spadku po E. W. i A. W..

Asumptem do wydania przedmiotowych orzeczeń były następujące okoliczności faktyczne.

W dniu 21 lutego 2001 r. do Sądu Rejonowego m.st. W. III Wydział Cywilny złożony został wniosek adw. J. S. jako pełnomocnika R. F. o stwierdzenie nabycia spadku po E. W. (ojciec) na rzecz A. W. (syn) oraz po zmarłym A. W. na rzecz wnioskodawczynie R. F. (ówczesnej żony syna). W uzasadnieniu wskazano, że E. W., syn M. i R. z domu G., urodzony w D. w 1879 r., zmarł jako kawaler w dniu 26 lutego 1938 r. w W. oraz to, iż do swojej śmierci zamieszkiwał w W. przy A.. Jego jedynym zstępnym był A. W. syn E. i P. z domu S. urodzony w dniu 31 grudnia 1912 r., a zmarły w dniu 14 września 1940 r. w T.. A. W. w chwili śmierci był żonaty z R. W. z domu K. i nie miał dzieci. Zmarły był obywatelem polskim.

Pełnomocnictwo na rzecz adw. J. S. zostało udzielone przez uczestniczkę R. F.. Sąd Rejonowy w W. Wydział III Cywilny postanowieniem z dnia 7 września

2001 r., III Ns (...), stwierdził swoją niewłaściwość i przekazał sprawę do Sądu Rejonowego w W., z uwagi na fakt, iż ostatnim miejscem zamieszkania spadkodawców była W. A.

Postanowieniem z dnia 27 sierpnia 2002 r. Sąd Rejonowy w W., I Ns (...), stwierdził nabycie spadku po zmarłym w dniu 26 lutego 1938 r. E. W. przez jego syna A. W., a nadto że spadek po A. W. zmarłym w dniu 14 września 1940 r. w T. na podstawie testamentu z dnia 25 czerwca 1940 r. nabyła żona R. F. z domu K. w całości.

W przedmiotowej sprawie kluczowe jest to, że już Sąd Grodzki w W. Oddział VII Cywilny postanowieniem z dnia 16 grudnia 1949 r., VII Sp (...), w sprawie z wniosku R. F. stwierdził prawa A. W. do całości spadku po zmarłym ojcu E. W.. Dodatkowo, w tej samej sprawie, w dniu 29 kwietnia 1950 r. Sąd wydał postanowienie o stwierdzeniu prawa do spadku po zmarłym A. W. na rzecz jego żony R. F..

Postanowieniem z dnia 24 października 2013 r., Sąd Rejonowy w W., VI Ns (...), stwierdził, że spadek po R. F. zmarłej w dniu 17 sierpnia 2013 r. w T. w zakresie nieruchomości i ograniczonych praw rzeczowych do nieruchomości położonych w Polsce, na podstawie testamentu sporządzonego dnia 22 kwietnia 1993 r. nabył w całości syn A. F..

Przed Sądem Rejonowym w W., sygn. akt VI Ns (...) toczyło się postępowanie z wniosku Prokuratury Regionalnej w W. z udziałem A. F. oraz Skarbu Państwa-Prezydenta Miasta W. o zmianę prawomocnego postanowienia Sądu Rejonowego w W. z dnia 27 sierpnia 2002 r., I Ns (...), poprzez stwierdzenie, iż spadek po E. W. oraz A. W. nabył Skarb Państwa.

Pismem z dnia 6 grudnia 2017 r. wnioskodawca Prokuratura Regionalna w W. cofnęła wniosek o zmianę prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku wydanego przez Sąd Rejonowy w W. z dnia 27 sierpnia 2002 r., I Ns (...). Wskazano, iż prokurator kierując wniosek o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku po E. W. i A. W. z dnia 27 sierpnia 2002 r., I Ns (...), nie miał wiedzy o istnieniu orzeczenia, które zostało wydane przez Sąd Grodzki w W. w dniach 29 kwietnia 1950 r. i 16 maja 1950 r., VII Sp (...), w ramach przeprowadzonego postępowania o stwierdzeniu nabycia spadku po E. W. i A. W..

Pełnomocnicy procesowi uczestników postępowania A. F. i Skarbu Państwa-Prezydenta Miasta W. wyrazili zgodę na cofnięcie wniosku.

Wobec powyższego Sąd Rejonowy w W., postanowieniem z dnia 20 kwietnia 2018 r., VI Ns (...), umorzył postępowanie i stwierdził, że zabezpieczenie udzielone postanowieniem Sądu Rejonowego w W. z dnia 23 sierpnia 2017 r., VI Ns (...), upadło w całości z mocy prawa wobec umorzenia postępowania, a nadto orzekł, że uczestnicy postępowania ponoszą koszty postępowania związane z ich udziałem w sprawie.

W odpowiedzi na skargę nadzwyczajną, pełnomocnik A. F. przyłączyła się do stanowiska Prokuratora Generalnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga nadzwyczajna zasługiwała na uwzględnienie.

Ustawodawca w art. 89 i n. u.s.n. wprowadził oraz uregulował nadzwyczajny środek zaskarżenia, mający zapewnić zgodność z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej.

Art. 89 § 2 u.s.n. wymienia grono podmiotów uprawnionych do wniesienia skargi nadzwyczajnej. W myśl przytoczonego przepisu są to: Prokurator Generalny, Rzecznik Praw Obywatelskich oraz w zakresie swojej właściwości, Prezes Prokuratury Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Rzecznik Praw Dziecka, Rzecznik Praw Pacjenta, Przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego, Rzecznik Finansowy, Rzecznik Małych i Średnich Przedsiębiorców i Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów. W przedmiotowej sprawie skarga nadzwyczajna została wywiedziona przez Prokuratora Generalnego. W świetle przytoczonego przepisu i wymienionych w nim podmiotów uprawnionych do wywiedzenia skargi nadzwyczajnej, nie może budzić wątpliwości, że skarżący posiada legitymację do jej wniesienia w przedmiotowej sprawie.

Ustawodawca w art. 89 § 1 u.s.n. skatalogował przesłanki wniesienia skargi nadzwyczajnej, którymi są: prawomocność orzeczenia sądu powszechnego lub wojskowego, konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, spełnienie jednego z warunków, zgodnie z którym orzeczenie: narusza zasady lub

wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji lub w sposób rażąco narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, lub zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego, oraz ostatecznie brak możliwości uchylenia lub zmiany orzeczenia w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. W myśl art. 89 § 3 u.s.n. skargę nadzwyczajną wnosi się w terminie 5 lat od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona kasacja albo skarga kasacyjna – w terminie roku od dnia ich rozpoznania. Niedopuszczalne jest uwzględnienie skargi nadzwyczajnej na niekorzyść oskarżonego wniesionej po upływie roku od dnia uprawomocnienia się orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona kasacja albo skarga kasacyjna – po upływie 6 miesięcy od dnia jej rozpoznania. Jednakże zgodnie z art. 89 § 4 u.s.n. jeżeli zachodzą przesłanki wskazane w art. 89 § 1 u.s.n., a zaskarżone orzeczenie wywołało nieodwracalne skutki prawne, w szczególności jeżeli od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia upłynęło 5 lat, a także jeżeli uchylenie orzeczenia naruszyłoby międzynarodowe zobowiązania Rzeczypospolitej Polskiej, Sąd Najwyższy ogranicza się do stwierdzenia wydania zaskarżonego orzeczenia z naruszeniem prawa oraz wskazania okoliczności, z powodu których wydał takie rozstrzygnięcie, chyba że zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji przemawiają za wydaniem rozstrzygnięcia, o którym mowa w art. 91 § 1 u.s.n.

Sąd Rejonowy w W., postanowieniem z dnia 27 sierpnia 2002 r., I Ns (...), stwierdził nabycie spadku po zmarłym w dniu 26 lutego 1938 r. E. W. przez jego syna A. W., a nadto że spadek po A. W. zmarłym w dniu 14 września 1940 r. w T. na podstawie testamentu z dnia 25 czerwca 1940 r. nabyła żona R. F. z domu K. w całości.

Tymczasem, już Sąd Grodzki w W. Oddział VII Cywilny postanowieniem z dnia 16 grudnia 1949 r., VII Sp (...), w sprawie z wniosku R. F. stwierdził prawa A. W. do całości spadku po zmarłym ojcu E. W.. Dodatkowo, w tej samej sprawie, w dniu 29 kwietnia 1950 r. Sąd wydał postanowienie o stwierdzeniu prawa do spadku po zmarłym A. W. na rzecz jego żony R. F..

Oba wyżej wymienione postanowienia są prawomocne, bowiem nie zostały

zaskarżone czy skutecznie podważone.

Badając ustawowe przesłanki zasadności i dopuszczalności wniesionej przez Prokuratora Generalnego skargi nadzwyczajnej na postanowienie Sądu Rejonowego w W. z dnia 27 sierpnia 2002 r., I Ns (...), w pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę, że nie budzi wątpliwości, iż orzeczenie wydane zostało przez sąd powszechny. Zaskarżone postanowienie jest również prawomocne. Zgodnie z art. 363 § 1 k.p.c. orzeczenie sądu staje się prawomocne, jeżeli nie przysługuje co do niego środek odwoławczy lub inny środek zaskarżenia. W analizowanej sprawie wnioskodawczyni nie wywiodła od postanowienia Sądu Rejonowego apelacji (w związku z czym wykluczone zostało wniesienie kasacji). Z akt sprawy nie wynika również, że od zaskarżonego orzeczenia wniesiono wcześniej skargę nadzwyczajną (art. 90 § 1 u.s.n.).

Zgodnie z art. 89 § 1 *in fine* u.s.n. skarga nadzwyczajna nie przysługuje, jeżeli orzeczenie może być zmienione lub uchylone w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Sąd Najwyższy podziela pogląd Prokuratora Generalnego, że zaskarżone orzeczenie może być wyeliminowane z obrotu prawnego jedynie w drodze skargi nadzwyczajnej, bowiem nie może zostać wzruszone w drodze innych środków prawnych. Z uwagi na upływ terminu przewidzianego w art. 408 k.p.c. brak jest możliwości wniesienia skargi o wznowienie postępowania, która zgodnie z treścią uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 10 lipca 2012 r., III CZP 81/18, była jedynym możliwym środkiem wzruszenia jednego z dwóch wydanych postanowień spadkowych w tej samej sprawie, bowiem zastosowania nie znajdzie art. 679 k.p.c.

Wykluczone było i jest także złożenie ewentualnej skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Ten środek odwoławczy do porządku prawnego wprowadzony został dopiero w dniu 6 lutego 2005 r. na mocy ustawy z dnia 22 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. 2005, Nr 13, poz. 98). Przepisy o skardze o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia przewidywały dwuletni termin na jej wniesienie od dnia uprawomocnienia się orzeczenia, stąd termin na złożenie tejże skargi, od orzeczenia które wydane zostało w dniu 27 sierpnia 2002 r., upłynął.

W analizowanej sprawie, skarga nadzwyczajna wniesiona została blisko 18 lat od dnia wydania zaskarżonego orzeczenia. Zasadniczo w świetle art. 89 § 3 u.s.n. wniesiony środek zaskarżenia należałoby uznać za wniesiony z przekroczeniem terminu. Należy jednak uwzględnić treść art. 115 § 1 u.s.n., zgodnie z którym, w okresie 6 lat od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy skarga nadzwyczajna może być wniesiona od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach, które uprawomocniły się po dniu 17 października 1997 r. Przepisu art. 89 § 3 zdanie pierwsze u.s.n. nie stosuje się. Stosownie do art. 115 § 1a u.s.n. skarga nadzwyczajna od prawomocnego orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, które uprawomocniło się przed wejściem w życie niniejszej ustawy, może być wniesiona przez Prokuratora Generalnego lub Rzecznika Praw Obywatelskich. Przepisu art. 89 § 2 u.s.n. nie stosuje się.

Tym samym w świetle poczynionych rozważań i przytoczonych przepisów, biorąc pod uwagę datę wydania zaskarżonego w przedmiotowej sprawie orzeczenia, upływ prawie 18 lat od dnia wydania zaskarżonego orzeczenia Sądu Rejonowego w W., nie stał na przeszkodzie do rozpoznania przez Sąd Najwyższy skargi nadzwyczajnej wywiezionej przez Prokuratora Generalnego. Dodatkowo Sąd Najwyższy na mocy przytoczonych przepisów uprawniony jest do ewentualnego uchylecia zaskarżonego postanowienia w przypadku, gdyby okazało się, że podniesione w skardze nadzwyczajnej zarzuty są zasadne oraz wydania odpowiedniego rozstrzygnięcia, o którym mowa w art. 91 § 1 u.s.n., jeżeli przemawiają za tym zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w art. 2 statuuje zasadę demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Zasada ta jest klauzulą generalną, którą charakteryzują istotne cechy takie jak: niedookreśloność, pozaprawne odesłanie i aksjologiczność (por. szerzej P. Kroczyński, Prawo wewnętrzne związków wyznaniowych w perspektywie organów władzy publicznej. Klauzule generalne, Kraków 2017, s. 186-189). Na treść wspomnianej zasady składa się szereg wartości, wywodzonych wprost z art. 2 lub też takich, które nie zostały ujęte *expressis verbis* w Konstytucji, ale które wynikają z istoty i aksjologii demokratycznego państwa prawnego. Wartości te tworzą pewien

kanon, który nie ma charakteru katalogu zamkniętego (por. P. Tuleja [w:] M. Safjan i in. (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1-86*, Warszawa 2016, s. 222, nb. 19).

Zauważyć ponadto trzeba, że zasada demokratycznego państwa prawnego wyraża między innymi konieczność zapewnienia pewności co do prawa. Dlatego też postępowania nadzwyczajne, mające służyć wzruszeniu prawomocnych orzeczeń sądowych, dotyczyć powinny tylko najistotniejszych i najbardziej rażących wad wyroków bądź postanowień, a także takich wad postępowania. Nie mogą one bowiem zastępować kontroli instancyjnej i prowadzić do ponownego rozpoznania sprawy (por. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 5 października 2017 r., II FSK 1286/17, LEX nr 2390446), co odpowiadać powinno konstytucyjnej zasadzie proporcjonalności.

Wywiedziona z art. 2 Konstytucji RP zasada ochrony zaufania jednostki do państwa i stanowionego przez nie prawa, nazywana także zasadą lojalności państwa względem obywateli, ściśle wiąże się z bezpieczeństwem prawnym jednostki. Wyraża się ona w takim stanowieniu i stosowaniu prawa, „by nie stawało się ono swoistą pułapką dla obywatela i aby mógł on układać swoje sprawy w zaufaniu, iż nie naraża się na prawne skutki, których nie mógł przewidzieć w momencie podejmowania decyzji i działań oraz w przekonaniu, iż jego działania podejmowane zgodnie z obowiązującym prawem będą także w przyszłości uznawane przez porządek prawny” (wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 7 lutego 2001 r., K 27/00, OTK 2001 nr 2, poz. 29, tak też P. Tuleja [w:] M. Safjan i in. (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1-86*, Warszawa 2016, s. 223-224, nb. 25). Koniecznym wymogiem realizacji zasady zaufania jest zagwarantowanie obywatelom bezpieczeństwa prawnego. Bezpieczeństwo prawne, przewidywalność prawa stanowionego przez państwo oraz respektowanie przez władzę działań podejmowanych w zaufaniu do państwa gwarantują ochronę wolności człowieka (P. Tuleja [w:] M. Safjan i in. (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1-86*, Warszawa 2016, s. 224, nb. 25 i 26).

Konstytucja w art. 45 statuuje zasadę prawa do sądu, zgodnie z którą każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Prawo do sądu

realizowane ma być według reguł ustalonych przez ustawodawcę w procedurach stworzonych dla rozpoznawania spraw poszczególnych rodzajów. Z kolei przepisy te w aspekcie dotyczącym postępowania cywilnego, nakładają na sąd obowiązek badania z urzędu przesłanek, o których mowa w art. 199 § 1 k.p.c. czy art. 379 k.p.c., niezależnie od etapu postępowania, na którym sąd powziął informację co do ich wystąpienia.

Kwestie dotyczące ochrony prawa dziedziczenia podlegają szczególnej ochronie konstytucyjnej. Zgodnie z art. 64 ust. 1 Konstytucji każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia. Zgodnie z art. 64 ust. 2 Konstytucji własność, inne prawa majątkowe oraz prawo dziedziczenia podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej. Ochronę tych praw uzasadniają także oparte na art. 2 Konstytucji zasady ochrony bezpieczeństwa prawnego i zaufania do prawa. W piśmiennictwie, pod wpływem orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego zgodnie przyjmuje się, że prawo dziedziczenia jest publicznym (konstytucyjnym) prawem podmiotowym o charakterze powszechnym (por. J. Oniszcuk, *Konstytucja RP w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego na początku XXI w.*, Kraków 2004, s. 364; B. Banaszkiewicz, *Konstytucyjne prawo własności [w:] Konstytucyjne podstawy systemu prawa*, red. M. Wyrzykowski, Warszawa 2001, s. 34, 35; S. Jarosz-Żukowska, *Konstytucyjna zasada ochrony własności*, Kraków 2003, s. 44).

Ustanowione i chronione w art. 21 i 64 Konstytucji prawo dziedziczenia nie odnosi się do samego faktu sukcesji, mającego miejsce w chwili otwarcia spadku, a więc śmierci spadkodawcy, lecz także obowiązku organów państwa do ochrony wszelkich praw obligacyjnych związanych ze spadkiem, a także ustanowienia i zabezpieczenia odpowiednich procedur, mających na celu stwierdzenie nabycia spadku, ochronę nabywcy, czy działu spadku. Na ustawodawcy spoczywa zatem obowiązek zagwarantowania obywatelom takich instrumentów prawnych, które skutecznie umożliwią im uregulowanie spraw spadkowych, a zarazem zapewnią ich ochronę. W tych kwestiach, niewątpliwie istotna jest rola zarówno ustawodawcy, jak i wymiaru sprawiedliwości.

Wspomnieć także trzeba, że w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, rola sądu jest determinowana ustawowym obowiązkiem działania z urzędu.

Obowiązek działania z urzędu oznacza, że sąd nie może poprzestać na tym, co zostanie zaoferowane przez uczestników postępowania, bowiem ocenić musi, czy stwarza to wystarczającą podstawę do prawidłowego stwierdzenia, kto nabył spadek. Sąd, aby zadośćuczynić obowiązkowi wynikającemu z art. 677 k.p.c., powinien ustalić pełny krąg spadkobierców ustawowych, ewentualne istnienie testamentu i jego ważność, sprawdzić czy nie zachodzą negatywne przesłanki dziedziczenia, ustalić czy w skład spadku wchodzi gospodarstwo rolne i komu przypadło w drodze dziedziczenia (zob. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 24 października 2001 r., III CZP 64/01, OSNC 2002 nr 5, poz. 61). W tym kontekście, po stronie sądu istnieje także obowiązek, aby ustalić na podstawie dostępnych instrumentów, czy wcześniej w sprawie nie toczyło się już jakiekolwiek postępowanie.

Zaskarżonemu orzeczeniu Prokurator Generalny zarzucił rażące naruszenie prawa procesowego poprzez niewłaściwe zastosowanie art. 379 pkt 3 k.p.c. w zw. z art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. w zw. z art. 366 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., skutkujące wydaniem rozstrzygnięcia o stwierdzeniu nabycia spadku, pomimo, iż sprawa o tym samym przedmiocie została już wcześniej prawomocnie rozpoznana. Zarzut ten odpowiada sformułowanej w art. 89 § 1 pkt 2 u.s.n. podstawie wniesienia skargi nadzwyczajnej, a więc rażącego naruszenia prawa poprzez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie.

Zgodnie z art. 669 k.p.c. sąd spadku wydaje postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku po przeprowadzeniu rozprawy, na którą wzywa wnioskodawcę oraz osoby mogące wchodzić w rachubę jako spadkobiercy ustawowi i testamentowi. Z kolei jak stanowi art. 677 § 1 k.p.c. sąd stwierdzi nabycie spadku przez spadkobierców, choćby były nimi inne osoby niż te, które wskazali uczestnicy. W postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku sąd wymienia spadkodawcę oraz wszystkich spadkobierców, którym spadek przypadł, jak również wysokość ich udziałów.

Stosownie do art. 199 § 1 k.p.c. sąd odrzuci pozew, jeżeli o to samo roszczenie pomiędzy tymi samymi stronami sprawa jest w toku albo została już prawomocnie osądzona. Zgodnie z art. 13 § 2 k.p.c. przepisy o procesie stosuje się odpowiednio do innych rodzajów postępowań unormowanych w niniejszym

kodeksie (k.p.c.), chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej.

W ocenie Sądu Najwyższego, sformułowany przez Prokuratora Generalnego zarzut naruszenia prawa procesowego należy uznać za zasadny, albowiem wydanie przez sąd, kolejnego rozstrzygnięcia jest niedopuszczalne i narusza przytoczone wyżej przepisy prawa. Jest niewątpliwe, że postanowieniem z dnia 27 sierpnia 2002 r. Sąd Rejonowy w W. ponownie orzekł w sprawie, która między tymi samymi stronami została już prawomocnie osądzona. Sąd ten z uwagi na treść art. 199 § 1 pkt 2 *in fine* w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., a więc ze względu na zaistnienie negatywnej przesłanki procesowej, nie powinien rozpoznawać merytorycznie sprawy z wniosku R. F. o stwierdzenie nabycia spadku po E. W. i A. W., a przeprowadzone w tych okolicznościach postępowanie z mocy prawa zostało dotknięte nieważnością (art. 379 pkt 3 k.p.c.). W analizowanym stanie faktycznym sprawy Sąd Rejonowy winien odrzucić wniosek, stosownie do art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., a wydając kolejne postanowienie w tej samej sprawie, wydał orzeczenie w warunkach nieważności postępowania, wobec zaistnienia negatywnej przesłanki procesowej (powaga rzeczy osądzonej). Powyższe niewątpliwie świadczy o rażącym naruszeniu prawa i godzi w powagę wymiaru sprawiedliwości, czyniąc w pełni trafny zarzuty sformułowane w skardze nadzwyczajnej (por. postanowienie Sądu Najwyższego: z 26 marca 2019 r., I NSNc 1/19; z 18 marca 2011 r., III CSK 31/11, LEX nr 846585; z 2 kwietnia 1997 r., II CKU 56/96, niepubl.; wyrok Sądu Najwyższego z 24 października 1996 r., II URN 33/96, OSNAPiUS 1997 nr 10, poz. 169).

Sąd Najwyższy zważył także, że wydanie dwóch orzeczeń spadkowych w okolicznościach opisanych powyżej, godzi w konstytucyjną zasadę demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, jak również zasady z niej wynikające, tj. zasadę zaufania do państwa i bezpieczeństwa prawnego, a także konstytucyjne prawo dziedziczenia i prawo do sądu. W sytuacji, kiedy na skutek rażącego naruszenia prawa wydane zostają dwa orzeczenia spadkowe (nawet identycznie rozstrzygające kwestię dziedziczenia) uprawnione jest twierdzenie, że powstała sytuacja stworzyła stan niepewności prawnej naruszając konstytucyjne prawo do sądu. To zaś świadczy o naruszeniu zasady zaufania do państwa i bezpieczeństwa prawnego.

Nie zmienia oceny Sądu co do stopnia naruszenia prawa fakt, że oba postanowienia spadkowe (zarówno to wydane pierwotnie – i korzystające tym samym z przymiotu *rei iudicatae*, jak też to wydane następnie z naruszeniem zasady *ne bis in idem*) trafnie określiły krąg spadkobierców, którzy odziedziczyli spadek i były w tym zakresie tożsame w swojej treści. Odzwierciedlenie materialnej zgodności z prawem przez oba postanowienia nie ma wpływu na to, że tylko orzeczenie wydane wcześniej nie było dotknięte fundamentalną wadą procesową, zaś w obrocie prawnym nie mogą pozostawać dwa prawomocne, postanowienia tej samej treści odnoszące się do tego samego stanu faktycznego i prawnego. Eliminacja z przestrzeni prawnej tym samym wadliwego procesowo (choć równie trafnego pod względem rozstrzygnięcia jak postanowienie pierwotnie wydane) postanowienia późniejszego poprzez uwzględnienie skargi nadzwyczajnej zapewnia niewątpliwie cel, dla którego instrument ten został przyjęty przez ustawodawcę.

Z tych wszystkich względów, w ocenie Sądu Najwyższego, zaktualizowały się przesłanki, o których mowa w art. 89 § 1 u.s.n., tj. zaskarżone orzeczenie w sposób rażący narusza prawo na skutek jego niewłaściwego zastosowania, a eliminacja wadliwego postanowienia Sądu Rejonowego w W. z dnia 27 sierpnia 2002 r., I Ns (...), konieczna jest dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, w związku z czym skargę nadzwyczajną należało uwzględnić.

Jak stanowi art. 91 § 1 zd. pierwsze u.s.n. w przypadku uwzględnienia skargi nadzwyczajnej, Sąd Najwyższy uchyla zaskarżone orzeczenie w całości lub w części i stosownie do wyników postępowania orzeka co do istoty sprawy albo przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania właściwemu sądowi, w razie potrzeby uchylając także orzeczenie sądu pierwszej instancji, albo umarza postępowanie. Przepis ten stanowi zatem podstawę do uchylenia zaskarżonego w przedmiotowej sprawie postanowienia i umorzenia postępowania w sprawie z wniosku R. F. o stwierdzenie nabycia spadku po E. W. i A. W.. Wbrew stanowisku Prokuratora Generalnego brak jest podstaw do odrzucenia wniosku R. F.. Co prawda, przepisy u.s.n. w zakresie nieuregulowanym przepisami ustawy do skargi nadzwyczajnej nakazują stosowanie przepisów k.p.c., to jednak nieuprawnione

będzie twierdzenie, że art. 91 § 1 u.s.n. nie reguluje w pełni kwestii orzeczenia kończącego w sprawie ze skargi nadzwyczajnej. O ile nie budzi wątpliwości, że w przedmiotowej sprawie należało uchylić w całości zaskarżone orzeczenie, o tyle wątpliwości budziłoby ewentualne rozstrzygnięcie o odrzuceniu wniosku. Wspomniany przepis art. 91 § 1 u.s.n. stanowi podstawę uchylenia zaskarżonego orzeczenia w całości lub w części i stosownie do wyniku postępowania: orzeczenia co do istoty sprawy, przekazania sprawy do ponownego rozpoznania albo umorzenia postępowania. Odrzucając pozew lub wniosek sąd odmawia merytorycznego rozpoznania i rozstrzygnięcia sprawy z uwagi na brak dodatknych przesłanek procesowych lub występowanie przeszkód procesowych, dlatego też nie może być w tym przypadku mowy o orzekaniu co do istoty sprawy. W braku zaś podstaw do przekazania sprawy, czy też do jej merytorycznego rozpoznania, postępowanie należało umorzyć, bowiem wydanie merytorycznego rozstrzygnięcia jest niedopuszczalne.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy na podstawie art. 91 § 1 u.s.n. orzekł jak w pkt. 1 sentencji postanowienia, zaś o kosztach postępowania rozstrzygnął zgodnie z zasadą określoną w art. 398¹⁸ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.s.n.